

Conselleria d'Educació, Cultura i Esport

RESOLUCIÓ de 4 de maig de 2021, de la Direcció General de Cultura i Patrimoni, per la qual s'incoa un expedient per a declarar bé immaterial de rellevància local les Falles de la Nit de Reis de Petrer. [2021/4967]

L'article 1.3 de la Llei 4/1998, d'11 de juny, de patrimoni cultural valencià, estableix que formen part del patrimoni cultural valencià, en qualitat de béns immaterials del patrimoni etnològic, les creacions, els coneixements, les tècniques, les pràctiques i els usos més representatius i valuosos de les formes de vida i de la cultura tradicional valenciana.

Els articles 15.5 i 55 de la Llei 4/1998, d'11 de juny, del patrimoni cultural valencià, estableixen que s'inclouran en la secció cinquena de l'Inventari general del patrimoni cultural valencià, amb la qualificació de béns immaterials de rellevància local, aquelles creacions, coneixements, pràctiques, tècniques, usos i activitats més representatius i valuosos de la cultura i les formes de vida tradicionals valencianes. Igualment s'hi inclouran els béns immaterials que siguen expressions de les tradicions del poble valencià en les seues manifestacions musicals, artístiques, gastronòmiques o d'oci, i especialment aquelles que han sigut objecte de transmissió oral i les que mantenen i potencien l'ús del valencià.

Vistos els informes tècnics favorables a la incoació de l'expedient de declaració de bé immaterial de rellevància local emesos pel Servei de Patrimoni Cultural i per la Comissió Tècnica per a l'Estudi i Inventari del Patrimoni Immaterial, i de conformitat amb aquests; fent ús de les facultats que confereixen l'article 56 de la Llei 4/1998, d'11 de juny, del patrimoni cultural valencià; l'article 22 del Decret 186/2017, de 24 de novembre, pel qual s'aprova el Reglament orgànic i funcional de la Conselleria d'Educació, Investigació, Cultura i Esport, i l'article 19.1 del Decret 62/2011, de 20 de maig, pel qual es regula el procediment de declaració i el règim de protecció dels béns de rellevància local, resolc:

Primer

Incoar un expedient per a declarar bé immaterial de rellevància local les Falles de la Nit de Reis de Petrer i procedir a inscriure'l en la secció cinquena de l'Inventari general del patrimoni cultural valencià.

Segon

Atenent l'article 56 de la Llei 4/1998, d'11 de juny, de la Generalitat Valenciana, del patrimoni cultural valencià, en l'annex que s'adjunta a aquesta resolució es determinen els valors del bé que justifiquen aquesta declaració i es descriuen els detalls que permeten identificar-lo amb precisió.

Tercer

La protecció de les Falles de la Nit de Reis de Petrer com a patrimoni cultural immaterial es concretarà en les mesures següents:

- a) Realitzar labors d'identificació, descripció, investigació, estudi i documentació amb criteris científics.
- b) Incorporar els mitjans disponibles en suports materials perquè en garantisquen la protecció i preservació.
- c) Vetlar pel normal desenvolupament i la pervivència d'aquesta manifestació cultural, així com tutelar la conservació dels seus valors tradicionals i la seua transmissió a les generacions futures.

Qualsevol canvi que sobrepassa el desenvolupament normal dels elements que formen aquesta manifestació cultural haurà de comunicar-se a la direcció general competent en matèria de patrimoni cultural per a l'autorització administrativa, si és el cas, i la consegüent modificació d'aquesta resolució.

Les accions de salvaguarda que es projecten hauran de tindre en compte, de manera molt especial, els riscos de desvirtuació que podrien derivar-se del turisme massiu, així com la necessitat de valorar i protegir adequadament els oficis tradicionals associats a aquesta manifestació.

Conselleria de Educación, Cultura y Deporte

RESOLUCIÓN de 4 de mayo de 2021, de la Dirección General de Cultura y Patrimonio, por la cual se incoa un expediente para declarar bien inmaterial de relevancia local las Falles de la Nit de Reis de Petrer. [2021/4967]

El artículo 1.3 de la Ley 4/1998, de 11 de junio, de patrimonio cultural valenciano, establece que forman parte del patrimonio cultural valenciano, en calidad de bienes inmateriales del patrimonio etnológico, las creaciones, los conocimientos, las técnicas, las prácticas y los usos más representativos y valiosos de las formas de vida y de la cultura tradicional valenciana.

Los artículos 15.5 y 55 de la Ley 4/1998, de 11 de junio, del patrimonio cultural valenciano, establece que se incluirán en la sección quinta del Inventario general del patrimonio cultural valenciano, con la calificación de bienes inmateriales de relevancia local, aquellas creaciones, conocimientos, prácticas, técnicas, usos y actividades más representativas y valiosas de la cultura y las formas de vida tradicionales valencianas. Igualmente se incluirán los bienes inmateriales que sean expresiones de las tradiciones del pueblo valenciano en sus manifestaciones musicales, artísticas, gastronómicas o de ocio, y en especial, aquellas que han sido objeto de transmisión oral y las que mantienen y potencian el uso del valenciano.

Vistos los informes técnicos favorables a la incoación del expediente de declaración de bien inmaterial de relevancia local emitidos por el Servicio de Patrimonio Cultural y por la Comisión Técnica para el Estudio e Inventario del Patrimonio Inmaterial, y de conformidad con los mismos; haciendo uso de las facultades que confieren el artículo 56 de la Ley 4/1998, de 11 de junio, del patrimonio cultural valenciano; el artículo 22 del Decreto 186/2017, de 24 de noviembre, por el que se aprueba el Reglamento orgánico y funcional de la Conselleria de Educación, Investigación, Cultura y Deporte, y el artículo 19.1 del Decreto 62/2011, de 20 de mayo, por el que se regula el procedimiento de declaración y el régimen de protección de los bienes de relevancia local, resuelvo:

Primero

Incoar un expediente para declarar bien inmaterial de relevancia local, las Falles de la Nit de Reis de Petrer y proceder a su inscripción en la sección quinta del Inventario general del patrimonio cultural valenciano.

Segundo

En atención a aquello que dispone el artículo 56 de la Ley 4/1998, de 11 de junio, de la Generalitat Valenciana, del patrimonio cultural valenciano, en el anexo que se adjunta a esta resolución se determinan los valores del bien que justifican esta declaración y se describen los detalles que permiten identificarlo con precisión.

Tercero

La protección de las Falles de la Nit de Reis de Petrer como patrimonio cultural inmaterial se concretará en las medidas siguientes:

- a) Realizar labores de identificación, descripción, investigación, estudio y documentación con criterios científicos.
- b) Incorporar los medios disponibles en apoyos materiales para que garanticen su protección y preservación.
- c) Velar por el normal desarrollo y la pervivencia de esta manifestación cultural, así como tutelar la conservación de sus valores tradicionales y su transmisión a las generaciones futuras.

Cualquier cambio que sobre pase el desarrollo normal de los elementos que forman esta manifestación cultural tendrá que comunicarse a la dirección general competente en materia de patrimonio cultural para su autorización administrativa, si es el caso, y consiguiente modificación de esta resolución.

Las acciones de salvaguarda que se proyectan tendrán que tener en cuenta, de manera muy especial, los riesgos de desvirtuación que podrían derivarse del turismo masivo, así como la necesidad de valorar y proteger adecuadamente los oficis tradicionales asociados a esta manifestación.

La gestió del patrimoni cultural protegit per aquesta declaració de bé de rellevància local immaterial correspon a l'Ajuntament de Petrer.

Quart

Notificar la present resolució a les persones interessades en el procediment.

València, 4 de maig de 2021.- La directora general de Cultura i Patrimoni: Carmen Amoraga Toledo.

ANNEX

Les Falles de la Nit de Reis són una tradició que se celebra a Petrer almenys des del final del segle XIX o principis del XX, portades possiblement per les famílies que van vindre des de la foia de Castalla i d'alguns pobles pròxims de la muntanya alacantina a repoblar Petrer després de l'expulsió dels moriscos a partir de 1611, segons la hipòtesi de l'investigador Vicent Navarro i Tomàs.

Aquesta tradició és anterior a la cavalcada de Reis encara que necessàriament vinculada a aquests personatges bíblics que portaven regals als més menuts. En la vesprada i la nit del 5 de gener, xiquetes i xiquets havien d'indicar als Reis d'Orient on estava la vila de Petrer perquè no passaren de llarg amb els presents, i per a això utilitzaven paelles, tapadores i altres peces del parament de cuina que, unides, eren arrossegades per a fer soroll. També bufaven caragols de mar per a cridar els Reis, i, sobretot, empraven les falles, que són unes torxes d'esparg tendre i *avell* (esparg sec) a les quals es calava foc i que es feien rodar formant cercles lluminosos, a manera de reclam per a orientar Ses Majestats d'Orient.

El pas del temps i l'evolució d'una societat agrícola a una industrial i de serveis ha fet perillar la continuïtat d'aquesta tradició malgrat la seua secularitat i les iniciatives dutes a terme per l'Ajuntament i per un grup de persones que advoquen per mantindre-la.

Des de l'Administració autonòmica es va promulgar la Llei 4/1998, d'11 de juny, del patrimoni cultural valencià, i les seues modificacions posteriors, la qual recull en l'article 55 que "s'inclouran en l'Inventari general del patrimoni cultural valencià, amb la qualificació de béns immaterials de rellevància local, aquelles creacions, coneixements, pràctiques, tècniques, usos i activitats més representatius i valuosos de la cultura i les formes de vida tradicionals valencianes. Igualment s'hi inclouran els béns immaterials que siguen expressions de les tradicions del poble valencià en les seues manifestacions musicals, artístiques, gastronòmiques o d'oci, i especialment aquelles que han sigut objecte de transmissió oral i les que mantenen i potencien l'ús del valencià". Aquests béns reconeguts com a immaterials de rellevància local s'inclouran en la secció 5a de l'Inventari general del patrimoni cultural valencià i al mateix temps s'establiran les mesures oportunes que en garantisquen la preservació i difusió, d'acord amb l'article 57 de la llei.

Aquest és el motiu pel qual s'ha preparat la present documentació a manera de fitxa de catalogació que demostra el valor patrimonial de les Falles de la Nit de Reis de Petrer, per a les quals se sol·licita a la Conselleria d'Educació, Cultura i Esport que siguen reconegudes com a bé immaterial de rellevància local (BIRL).

1. Identificació

a) Identificació geogràfica

Les Falles de la Nit de Reis de Petrer se celebren en el centre històric de la vila de Petrer, població situada a la comarca alacantina del Vinalopó Mitjà.

b) Àmbit

Rodar les falles i fer soroll amb paelles i parament de cuina es realitza en diversos espais del centre històric, com són l'esplanada del castell, un tram ampli del carrer Cánovas del Castillo (conegut popularment com "el Derrocat"), el carrer Gabriel Payà i alguns carrers més per on actualment discorre la cavalcada de Reis durant la vesprada i la nit del

La gestión del patrimonio cultural protegido por esta declaración de bien de relevancia local inmaterial corresponde al Ayuntamiento de Petrer.

Cuarto

Notificar la presente resolución a las personas interesadas en el procedimiento.

València, 4 de mayo de 2021.- La directora general de Cultura y Patrimonio: Carmen Amoraga Toledo.

ANEXO

Las Falles de la Nit de Reis de Petrer es una tradición que se viene celebrando en Petrer por lo menos desde finales del siglo XIX o principios del siglo XX, traídas posiblemente por las familias que vinieron desde la Foia de Castalla y de algunos pueblos próximos de la montaña alacantina a repoblar Petrer después de la expulsión de los moriscos, a partir de 1611, según la hipótesis del investigador Vicent Navarro i Tomàs.

Esta tradición es anterior a la cabalgata de Reyes aunque necesariamente vinculada a estos personajes bíblicos que traían regalos a los más pequeños. En la tarde-noche del 5 de enero, niñas y niños tenían que indicar a los reyes magos dónde estaba la villa de Petrer para que no pasaran de largo con los presentes, y para ello utilizaban sartenes, tapaderas y otras piezas del menaje de cocina, que unidas, eran arrastradas para hacer ruido. También caracolas marinas con las que llamar a los reyes soplando en ellas, y, sobre todo, las fallas, que son unas antorchas de espargo tierno y *avell* (espargo seco) a las que se prendían fuego y se rodaban formando círculos luminosos, a modo de reclamo para orientar a Sus Majestades de Oriente.

El paso del tiempo y la evolución de una sociedad agrícola a una industrial y de servicios ha hecho peligrar la continuidad de esta tradición a pesar de ser secular y de las iniciativas llevadas a cabo por el Ayuntamiento y por un grupo de personas que abogan por el mantenimiento de la misma.

Desde la Administración autonómica se promulgó la Ley 4/1998, de 11 de junio, del patrimonio cultural valenciano, y sus modificaciones posteriores, la cual recoge en su artículo 55 que "se incluirán en el Inventario general del patrimonio cultural valenciano, con la calificación de bienes inmateriales de relevancia local, aquellas creaciones, conocimientos, prácticas, técnicas, usos y actividades más representativas y valiosas de la cultura y las formas de vida tradicionales valencianas. Igualmente se incluirán los bienes inmateriales que sean expresiones de las tradiciones del pueblo valenciano en sus manifestaciones musicales, artísticas, gastronómicas o de ocio, y en especial aquellas que han sido objeto de transmisión oral y las que mantienen y potencian el uso del valenciano". Estos bienes reconocidos como inmateriales de relevancia local, se incluirán en la sección 5ª del Inventario general del patrimonio cultural valenciano al tiempo que se establecerán las medidas oportunas que garantizan la preservación y difusión de los mismos atendiendo al artículo 57 de la ley.

Todo ello es el motivo por el que se ha preparado la presente documentación a modo de ficha de catalogación que demuestra el valor patrimonial de las Falles de la Nit de Reis de Petrer y para las que se solicita a la Conselleria de Educación, Cultura y Deporte su reconocimiento como bien inmaterial de relevancia local (BIRL).

1. Identificación

a) Identificación geográfica

Las Falles de la Nit de Reis de Petrer se celebran en el centro histórico de la villa de Petrer, población situada en la comarca alacantina del Vinalopó Medio.

b) Ámbito

El rodar las fallas y hacer ruido con sartenes y menaje de cocina, se realiza en varios espacios del centro histórico como son la explanada del castillo, un tramo amplio de la calle Cánovas del Castillo (conocido popularmente como "el Derrocat"), la calle Gabriel Payà y algunas calles más por donde actualmente discurre la cabalgata de Reyes durante la tar-



dia 5 de gener. En els mesos previs es fan eixides a les muntanyes pròximes a recollir espart per a poder confeccionar les falles.

c) Tipologia

Focs festius d'hivern.

d) Denominació principal i altres

Les Falles de la Nit de Reis de Petrer; o simplement, les Falles de Petrer.

e) Imatge

Les falles es relacionen tradicionalment amb els Reis d'Orient, fins i tot abans de l'establiment de la cavalcada de Reis actual, i la seua imatge més representativa són els cercles lluminosos que es formen en rodar les falles enceses.

f) Comunitats o persones relacionades amb l'element

Les Falles de Petrer són una tradició popular que passa de generació en generació, sense que estiga regulada per cap administració pública. Per això, qualsevol persona pot fer la seua falla i fer-la girar durant la vesprada i la nit de Reis en diferents punts del centre històric per a indicar als Reis d'Orient la situació de la vila de Petrer perquè deixen els seus regals als més menuts.

Des de fa anys, la Regidoria de Festes de l'Ajuntament de Petrer organitza tallers per a ensenyar als xiquets i xiquetes a elaborar les seues pròpies falles. I, de la mateixa manera, associacions o iniciatives particulars de persones vinculades al manteniment i difusió de les tradicions, com Vicent Navarro "Penyetes", Armando Guerra i Vicent Navarro "Dele", entre altres, també realitzen les seues pròpies accions per a fomentar el coneixement de les falles.

g) Descripció succinta

La vesprada i la nit del 5 de gener, xiquetes i xiquets havien d'indicar als Reis d'Orient on està la vila de Petrer perquè no passaren de llarg amb els regals, i per a fer-ho utilitzaven paelles, tapadores i altres peces del parament de cuina, que, unides fent un rastre, eren arrossegades per a fer soroll. També bufaven caragols de mar per a cridar els Reis, encara que en els últims anys aquests sons pràcticament han desaparegut per la dificultat de trobar aquests caragols. I, sobretot, les falles, que són unes torxes d'espart tendre i *avell* (espart sec) a les quals es calava foc i que es feien rodar formant cercles de foc fins que s'apagaren. Tot això, com s'ha dit, es realitzava a manera de reclam per a orientar Ses Majestats d'Orient perquè vingueren a Petrer a depositar els seus presents en les cases de les famílies que els estaven esperant.

2. Marc espacial

a) Localització

Les falles es roden en diferents punts del centre històric de Petrer, ja que és un acte espontani i familiar, mentre s'espera l'arribada de la cavalcada dels Reis d'Orient, encara que hi ha zones concretes on es concentren nombroses persones per a rodar les falles i arrossegar els rastres de paelles i altres estris de cuina per a fer soroll:

– A l'esplanada del castell (des de fa uns anys).

– Al carrer Cánovas del Castillo (en l'ampliació coneguda com "el Derrocat").

– Altres carrers per on actualment discorre la cavalcada dels Reis d'Orient.

b) Recorregut

Rodar les falles, com s'ha comentat, és un acte realitzat espontàniament en nombrosos punts del centre històric de Petrer i en alguns carrers per on discorre la cavalcada dels reis la vesprada i la nit del dia 5 de gener. Amb tot, des de fa uns quants anys, s'ha establert un recorregut o itinerari organitzat al qual assisteixen nombrosos participants rodant les falles i fent soroll amb els rastres de paelles, o com a espectadors de l'espectacle que és veure rodar les falles.

El recorregut és el següent: es convoca els assistents a l'esplanada del castell a mitjan vesprada (17.30 h). En fosquejar, des d'aquesta posició elevada es veuen les llums que porten els participants en el descens de la muntanya Bolón de la veïna localitat d'Elda (declarada bé immaterial de rellevància local per l'Ordre 5/2019, de 20 de febrer, de la Conselleria d'Educació, Investigació, Cultura i Esport), i comencen a rodar les falles i a fer soroll amb les paelles, olles i tapadores als peus del castell de Petrer (18.00 h). Posteriorment es baixa al Derrocat on es concentra la majoria de les persones que roden les falles i es fa una *rodà* general (19.00 h) a l'espera de l'arribada dels Reis d'Orient.

de-noche del día 5 de enero. En los meses previos se hacen salidas a los montes cercanos a recoger esparto para poder confeccionar las fallas.

c) Tipología

Fuegos festivos de invierno.

d) Denominación principal y otras

Las Falles de la Nit de Reis de Petrer; o simplemente, las Falles de Petrer.

e) Imagen

Las fallas se relacionan tradicionalmente con los Reyes Magos, incluso antes del establecimiento de la cabalgata de Reyes actual, siendo su imagen más representativa los círculos luminosos que se forman al rodar las fallas encendidas.

f) Comunidades o personas relacionadas con el elemento

Las Falles de Petrer es una tradición popular que pasa de generación en generación, sin que esté regulada por ninguna administración pública. Por ello, cualquier persona puede hacer su falla y rodarla durante la tarde-noche de Reyes en distintos puntos del centro histórico para indicar a los Reyes Magos la situación de la villa de Petrer para que dejen sus regalos a los más pequeños.

Desde hace años, la Concejalía de Fiestas del Ayuntamiento de Petrer organiza talleres para enseñar a los más pequeños a elaborar sus propias fallas. Y del mismo modo, asociaciones o iniciativas particulares de personas vinculadas al mantenimiento y difusión de las tradiciones como Vicent Navarro "Penyetes", Armando Guerra y Vicent Navarro "Dele", entre otros, también realizan sus propias acciones para fomentar el conocimiento de las fallas.

g) Descripción escueta

En la tarde-noche del 5 de enero, niñas y niños tienen que indicar a los Reyes Magos dónde está la villa de Petrer para que no pasen de largo con los regalos, y para ello, utilizaban sartenes, tapaderas y otras piezas del menaje de cocina que, unidas en ristras, eran arrastradas para hacer ruido. También se empleaban caracolas marinas con las que llamar a los Reyes soplando en ellas, aunque en los últimos años, estos sonidos prácticamente han desaparecido por la dificultad de encontrar caracolas. Y, sobre todo, las fallas, que son unas antorchas de esparto tierno y *avell* (esparto seco) a las que se prendía fuego y se rodaban formando círculos de fuego hasta que se apagaran. Todo ello, como se ha dicho, se empleaba a modo de reclamo para orientar a Sus Majestades de Oriente para que vinieran a Petrer a depositar sus presentes en las viviendas de las familias que les estaban esperando.

2. Marco espacial

a) Localización

Las fallas se ruedan en distintos puntos del centro histórico de Petrer, ya que es un acto espontáneo y familiar, esperando la llegada de la cabalgata de los Reyes Magos, aunque hay zonas concretas donde sí que concentran numerosas personas para rodar las fallas y arrastrar las ristras de sartenes y otros enseres de cocina para hacer ruido:

– En la explanada del castillo (desde hace unos años).

– En la calle Cánovas del Castillo (en la ampliación conocida como "el Derrocat").

– Otras calles por donde actualmente discurre la cabalgata de los Reyes Magos.

b) Recorrido

El hecho de rodar las fallas, como se ha comentado, es un acto realizado espontáneamente en numerosos puntos del centro histórico de Petrer y en algunas calles por donde discurre la cabalgata de los reyes magos, en la tarde-noche del día 5 de enero. Con todo, desde hace unos años, sí se ha establecido un recorrido o itinerario organizado en el que asisten numerosos participantes rodando las fallas y haciendo ruido con las ristras de sartenes, o estando de espectadores del espectáculo que es ver rodar las fallas.

El recorrido es el siguiente: se convoca a los asistentes en la explanada del castillo a media tarde (17.30 h). Al anochecer, desde esta posición elevada se ven las luces que portan los participantes en el descenso del monte Bolón de la vecina localidad de Elda (declarado bien inmateria de relevancia local por la orden 5/2019, de 20 de febrero, de la Conselleria de Educación, Investigación, Cultura y Deporte), y comienzan a rodar las fallas y a hacer ruido con las sartenes, ollas y tapaderas a los pies del castillo de Petrer (18.00 h). Posteriormente se baja al Derrocat donde se concentra la mayoría de las personas que ruedan las fallas y se hace una *rodà* general (19.00 h) a la espera de la llegada de los Reyes Magos.



3. Marc temporal

a) Calendari

Per a elaborar les falles i poder rodar-les durant la vesprada i la nit de Reis, els mesos previs cal acudir a les muntanyes pròximes per a recollir l'esparg amb el qual elaborar-les, encara que es poden fer fins al mateix dia de la cavalcada de reis, quan es fan girar per diferents zones del centre històric. Els últims anys s'ha establert el calendari següent (es pren com a referència la celebració de 2019):

– Segon semestre de l'any: recollida de l'esparg.

– 5 gener:

17.30 h, convocatòria a l'esplanada del castell.

18.00 h, es comencen a rodar falles i a fer soroll amb paelles i cassoles.

18.45 h, es baixa cap a la zona del Derrocat (carrer Cánovas del Castillo), on es concentra la majoria de les persones que roden les falles.

19.00 h, es fa una *rodà* general.

b) Periodicitat

Anual.

4. Descripció i caracterització

a) Orígens documentats o atribuïts

Seguint l'obra de Vicent Navarro i Tomàs (1990 i 2018), l'investigador petrerí que ha estudiat les Falles de la Nit de Reis, el seu origen podria remuntar-se a l'arribada dels repobladors que van vindre a Petrer després de l'expulsió de la població morisca (o cristiana nova) en 1609. Concretament el 9 d'abril d'aquell any el monarca Felip III va signar el decret d'expulsió, i uns mesos després, el 22 de setembre, es va fer públic al Regne de València. Després d'uns quants dies, el 4 d'octubre, partia cap al port d'Alacant en direcció a Orà la població morisca de Petrer, formada per unes 240 famílies, que podrien correspondre a unes 1000-1100 persones, i només van quedar en la vila set famílies, per la qual cosa va quedar pràcticament despoblada (Navarro, 2009).

Aquesta situació es va resoldre parcialment amb la promulgació de la carta de poblament en 1611 per part del comte d'Elda, que va afavorir l'arribada de cent famílies de nous pobladors a Petrer. Aquestes famílies procedien de pobles pròxims com Xixona, Castalla i Biar, entre altres.

No tenim evidències materials ni escrites de l'arribada de les festes i tradicions d'aquests nous pobladors al començament del segle XVII, però investigant els elements semblants dels llocs d'origen, es podrien traçar similituds més que evidents que demostrarien la relació directa entre si. Així, a Petrer es fan falles d'esparg com en altres poblacions pròximes, encara que les seues torxes tens altres denominacions: *fatxos* a Onil; *aixames* a Xixona, Tibi, la Torre de les Maçanes i Relleu, *torxes* a Gaianes, *xameles* a Benimassot, i *atxes* a Elx. Totes estan elaborades amb esparg exceptuant les de Benimassot, que es fan amb espigol, i les d'Elx, que es fan amb restes de palma seca. I una altra diferència és la data de celebració, ja que les falles de Petrer es roden el dia 5 de gener, la nit de Reis, i la resta la nit de Nadal.

b) Evolució històrica / modificacions

Seguint l'investigador Vicent Navarro, les cavalcades de Reis es van iniciar a mitjan segle XIX a Catalunya. A Barcelona, l'iniciador va ser un fabricant de màquines de cosir que organitzava una cavalcada que eixia des de la seua fàbrica. Per aquella època també es va iniciar la cavalcada d'Alcoi, considerada la més antiga d'Espanya. A Petrer, la cavalcada data dels anys quaranta o del principi dels cinquanta del segle XX, i va ser organitzada primer pel Front de Joventuts i posteriorment per l'Organització Juvenil Espanyola (OJE), encara que durant la II República algunes persones van eixir al carrer vestides de Reis de manera particular (Navarro, 1990).

I abans que a Petrer es realitzaren cavalcades, ja hi havia una festa antiga vinculada a les figures dels Reis d'Orient, en la qual els més menuts no volien que Ses Majestats i els regals que portaven hi passaren de llarg. Per a evitar-ho, arrossegaven amb cordes paelles, olles i tapadores dels paraments de cuina ja en desús, i feien sonar caragols de mar, a més de recórrer els carrers del centre urbà (encara no s'havia desenvolupat la important ampliació de la segona meitat del segle XX) rodant les falles.

Aquesta nit màgica, els Reis només existien en la imaginació dels xiquets i xiquetes. Els majors els feien creure que Ses Majestats venien per les muntanyes, i quan algú feia entendre que ja arribaven, els més

3. Marco temporal

a) Calendario

Para elaborar las fallas y poder rodarlas durante la tarde-noche de Reyes, en los meses previos hay que acudir a los montes próximos para recoger el esparto con el que confeccionar las mismas, pudiéndolas hacer hasta el mismo día de la cabalgata de reyes, cuando se ruedan por distintas zonas del centro histórico. En los últimos años se ha establecido el siguiente calendario (se toma como referencia la celebración de 2019):

– Segundo semestre del año: recogida del esparto.

– 5 enero:

17.30 h, convocatoria en la explanada del castillo.

18.00 h, se comienzan a rodar fallas y hacer ruido con sartenes y caceroles.

18.45 h, se baja hacia la zona del Derrocat (calle Cánovas del Castillo), donde se concentra la mayoría de las personas que ruedan las fallas.

19.00 h, se hace una *rodà* general.

b) Periodicidad

Anual.

4. Descripción y caracterización

a) Orígenes documentados o atribuidos

Seguendo la obra de Vicent Navarro i Tomàs (1990 y 2018), el investigador petrerense que ha estudiado las Falles de la Nit de Reis, su origen podría remontarse a la llegada de los repobladores que vinieron a Petrer después de la expulsión de la población morisca (o cristiana nueva) en 1609. Concretamente el 9 de abril de ese año el monarca Felipe III firmó el decreto de expulsión, y unos meses después, el 22 de septiembre, se hizo público en el Reino de Valencia. Tras unos días, el 4 de octubre, partía hacia el puerto de Alicante en dirección a Orán la población morisca de Petrer, formada por unas 240 familias, que podrían corresponder a unas 1000-1100 personas, y solo quedaron en la villa siete familias, por lo que la esta quedó prácticamente despoblada (Navarro, 2009).

Esta situación se resolvió parcialmente con la promulgación de la carta puebla en 1611 por parte del conde de Elda, favoreciendo la llegada de cien familias de nuevos pobladores a Petrer. Estas familias procedían de pueblos próximos como Jijona, Castalla y Biar, entre otros.

No tenemos evidencias materiales ni escritas de la llegada de las fiestas y tradiciones de estos nuevos pobladores a comienzos del siglo XVII, pero investigando los elementos semejantes de los lugares de origen, se podrían trazar similitudes más que evidentes que demostrarían la relación directa entre ellas. Así, en Petrer se hacen fallas de esparg como en otras poblaciones próximas, aunque sus antorchas tienen otras denominaciones: *fatxos* en Onil; *aixames* en Jijona, Tibi, La Torre de les Maçanes i Relleu, *torxes* en Gaianes; *xameles* en Benimassot, y *atxes* en Elche. Todas están confeccionadas con esparg exceptuando las de Benimassot que se realizan con espigol y las de Elche que están realizadas con restos de palma seca. Y otra diferencia existente es la fecha de celebración, ya que las fallas de Petrer se ruedan el día 5 de enero, en la noche de Reyes, y el resto lo hacen en Nochebuena.

b) Evolución històrica / modificacions

Seguendo al investigador Vicent Navarro, las cabalgatas de Reyes se iniciaron a mediados del siglo XIX en Cataluña. En Barcelona, el iniciador fue un fabricante de máquinas de coser que organizaba una cabalgata que salía desde su fábrica. Por esa época, también se inició la cabalgata de Alcoi, considerada la más antigua de España. En Petrer, la cabalgata se fecha en los años cuarenta o principios de los cincuenta del siglo XX, estando organizada primero por el Frente de Juventudes y posteriormente por la Organización Juvenil Española (OJE), aunque durante la II República algunas personas habían salido a la calle vestidas de Reyes de manera particular (Navarro, 1990).

Y antes de que en Petrer se realizaran cabalgatas, ya existía una fiesta antigua vinculada a las figuras de los Reyes Magos, en la que los más pequeños no querían que sus majestades y los regalos que portaban pasaran de largo de nuestra villa. Para evitar esto, arrastraban con cuerdas sartenes, ollas y tapaderas de los menajes de cocina ya en desuso, y hacían sonar caracolas marinas, además de recorrer las calles del centro urbano (todavía no se había desarrollado la importante ampliación de la segunda mitad del siglo XX) rodando las fallas.

En esa noche màgica, los Reyes solo existían en la imaginación de las pequeñas y pequeños. Los mayores les hacían creer que sus majestades venían por las montañas, y cuando alguno daba a entender que



xicotets, il·lusonats i esperançats, corrien a les seues cases a amagar-se, ja que pensaven que els Reis no porten res als que intenten veure'ls. També col·locaven al balcó un cabàs amb palla i garrofes perquè menjaren els cavalls reials, i les seues sabates perquè els deixaren els regals.

L'endemà, xiquets i xiquetes, en despertar-se, anaven a veure els regals que els havien portat els Reis, i comprovaven que, on abans hi havia palla i garrofes, ara hi havia senzills joguets i regals si havien sigut bons, i carbó si no ho havien sigut (Navarro, 1990).

A partir dels anys seixanta del segle XX, amb la industrialització de la nostra comarca centrada en el calçat, es va produir una decadència de les tradicions, ja que van ser substituïdes per altres més actuals, globalistes i amb més acceptació entre la gent jove, que trencava amb tot allò que semblava antic. D'aquesta manera, com indiquen V. Navarro i J. Pérez, “les tradicions sucumbien en aquest procés de transformació social i d'altres modificaven les seues formes i significats per a expressar la festa amb un sentit cultural diferent” (Navarro i Pérez, 2018).

Amb l'arribada de la democràcia, es recuperaran algunes de les tradicions gràcies a la Coordinadora d'Associacions i grups com Exeo, l'Associació de Veïns del Centre Històric Miguel Hernández i, posteriorment, la Colla de Dolçainers i Tabaleters El Terròs de Petrer, fonamental a l'hora de mantindre-les i difondre-les.

A Petrer, el pas del temps i l'evolució cap a una societat industrial i de serveis han portat aquesta festa tradicional a experimentar transformacions en les últimes dècades del segle XX, entre les quals la més notòria és la incorporació de la cavalcada de Reis d'Orient, que cada any congrega més participació i aflluència de públic, i orienta la seua temàtica principal cap a pel·lícules destinades a un públic infantil, encara que també queda espai per a incloure en la desfilara elements del nostre passat recent. Més recent ha sigut la creació de la cavalcada del Patge Reial que anuncia la vinguda dels Reis d'Orient.

c) Personatges: indumentàries, pràctiques i funcions

Les persones que participen en la tradició de rodar les falles no necessiten cap indumentària especial, ja que poden fer-ho amb la vestimenta habitual de carrer, encara que hi ha un cert perill que les espurnes de les falles puguen cremar la roba de les persones assistents. Per això, es recomana no utilitzar roba de teixit sintètic.

Els participants són adults i menors acompanyats dels seus familiars, homes i dones, sense que cap limitació de nombre per a la participació ni discriminació per aspectes de gènere ni procedència.

d) Elements / processos (activitats i oficis)

El *Diccionari català-valencià-balear* defineix la *falla* en la primera acepció com es confecciona a Petrer: “Manat de branques o brins d'espart, càrritx o altres plantes seques, que s'encén per fer claror, calar foc, etc.; cast. *hacha, antorcha*.” També recull frases d'obres clàssiques de la literatura catalana on apareix la paraula: “Hagren appareylades ses fayles, e exiren a les cledes,... E uengren alí foch encès en falles al fenèuol”, Jaume I, Cròn. 16. “Aquella nuyt... els serrayns aportaren moltes falles e moltes lums enceses”, Desclot, Cròn., c. 38.

Com indicava la definició, la falla és una torxa feta d'espart, el material més abundant de les muntanyes que envolten la població, i que en temps anteriors era recol·lectat per a la confecció de nombrosos objectes d'ús quotidià en la societat tradicional agrícola, com ara esparidenyes, cabassos, cofins, caragoleres, alforges, etc., que era una activitat econòmica complementària per a les famílies d'agricultors i ramaders.

De la *totxera* s'extrau un manoll d'espart sec –o *avell*– que formarà el cos principal de la falla, i mitjançant uns llaços d'espart tendre –o cru– prendrà forma i consistència, acabant amb un nus per a poder agafar-la i rodar-la.

El vocabulari de la falla és el següent:

– *Avell*: a Petrer; espart sec de la part baixa de la totxera, de color grisenc, que s'utilitza per a fer el cos de les falles.

– *Caragolet*: nus en l'extrem del cordó que cenyeix l'avell.

– *Collaç* (agafadora): eina de fusta o de ferro que s'utilitza per a arrancar l'espart de la totxera.

– *Espart*: planta herbàcia de tija recta; de fulles radicals, llargues, dures, resistents; de flors en panolla espigada, i de llavors molt xicote-

ya venían, los más pequeños ilusionados y esperanzados corrían a sus casas a esconderse al pensar que los Reyes no traen nada a los que intentan verles. También preparaban en el balcón un capazo con paja y algarrobas para que coman los caballos reales, y sus zapatos para que les dejaran los regalos.

Al día siguiente, todos los pequeños, al despertarse, iban a ver los regalos que les habían traído los Reyes, comprobando que donde antes había paja y algarrobas, ahora había sencillos juguetes y regalos si habían sido buenos, y si no lo habían sido, carbón (Navarro, 1990).

A partir de los años sesenta del siglo XX, con la industrialización de nuestra comarca centrada en el calzado, se va a producir una decadencia de las tradiciones, ya que fueron sustituidas por otras más actuales, globalistas y con mayor aceptación entre la gente joven que rompía con todo aquello que parecía antiguo. De este modo, como indican V. Navarro y J. Pérez, “les tradicions sucumbien en aquest procés de transformació social i d'altres modificaven les seues formes i significats per a expressar la festa amb un sentit cultural diferent” (Navarro i Pérez, 2018).

Con la llegada de la democracia, se van a recuperar algunas de las tradiciones gracias a la Coordinadora de Asociaciones y grupos como Exeo, Asociación de Vecinos del Centro Histórico Miguel Hernández y, posteriormente, la Colla de Dolçainers i Tabaleters El Terròs de Petrer, fundamental en el mantenimiento y difusión de las mismas.

En Petrer, el paso del tiempo y la evolución hacia una sociedad industrial y de servicios ha llevado a esta fiesta tradicional a experimentar transformaciones en las últimas décadas del siglo XX, siendo la más notoria la incorporación de la cabalgata de Reyes Magos, que cada año congrega más participación y afluencia de público, orientando su temática principal hacia películas destinadas a un público infantil, aunque también queda espacio para incluir en el desfile elementos de nuestro pasado reciente. Más reciente ha sido la creación de la cabalgata del Paje Real que anuncia la venida de los Reyes Magos.

c) Personajes: indumentarias, prácticas y funciones

Las personas que participan en la tradición de rodar las falles no necesitan ninguna indumentaria especial, ya que pueden hacerlo con la vestimenta habitual de calle, aunque hay cierto peligro de que las chispas de las falles puedan quemar las ropas de los asistentes. Por ello, se recomienda no utilizar ropas de tejido sintético.

Los participantes son adultos y menores acompañados de sus familiares, hombres y mujeres, sin que hay ninguna limitación en su número para la participación ni discriminación por aspectos de género ni procedencia.

d) Elementos / procesos (actividades y oficios)

El *Diccionari català-valencià-balear* define la *falla* en la primera acepción como se confecciona en Petrer: “Manat de branques o brins d'espart, càrritx o altres plantes seques, que s'encén per fer claror, calar foc, etc.; cast. *hacha, antorcha*.” També recoge frases en obras clásicas de la literatura catalana donde aparece la palabra: “Hagren appareylades ses fayles, e exiren a les cledes,... E uengren alí foch encès en falles al fenèuol”, Jaume I, Cròn. 16. “Aquella nuyt... els serrayns aportaren moltes falles e moltes lums enceses” Desclot, Cròn., c. 38.

Como indicaba la definición, la falla es una antorcha hecha de esparto, el material más abundante de las montañas que rodean la población, y que en tiempos anteriores era recolectado para la confección de numerosos objetos de uso cotidiano en la sociedad tradicional agrícola como alpagatas, capazos, cofines, caracoleras, alforjas, etc., siendo una actividad económica complementaria para las familias de agricultores y ganaderos.

De la tochera se extrae un manojo de esparto seco –o *avell*– que formará el cuerpo principal de la falla, y mediante unos lazos de esparto tierno –o crudo– cogerá forma y consistencia, acabando con un nudo para poder cogerla y rodarla.

El vocabulario de la falla es el siguiente:

– *Avell*: en Petrer; esparto seco de la parte baja de la tochera, de color grisáceo que se utiliza para hacer el cuerpo de las falles.

– *Caragolet* (caracolillo): nudo en el extremo del cordón que ciñe el *avell*.

– *Collaç* (agarradera): herramienta de madera o hierro que se utiliza para arrancar el esparto de la tochera.

– *Esparto*: planta herbácea de tallo recto, hojas radicales, largas, duras, resistentes, flores en panoja espigada y semillas muy menudas;



tes; pot arribar a 1,5 m d'alçària. Serveix per a confeccionar cordons, corda, espartenyets, cabassos, alforges, etc.

– *Falla*: torxa d'avell lligada amb espart cru i finalitzada amb una cua trenada. S'encenen i es roden la nit de Reis.

– *Falló*: falla de grans dimensions.

– *Lligasses*: abraçadores d'espart cru o tendre que envolten l'espart sec i que li donen la forma de falla.

– *Manoll d'avell*: quantitat d'avell o espart sec que s'agafa amb una mà i que mesura l'amplària de la falla.

– *Motxo*: extrem més ample i oposat al rabo, per on s'encén la falla.

– *Rabo*: extrem trenat per on s'agafa la falla per a rodar-la.

– *Totxera*: mata d'espart molt abundant a les muntanyes del terme de Petrer.

e) Desenvolupament i seqüència temporal

S'ha indicat en el punt 3 la seqüència temporal.

A tall de crònica, es podria descriure la seqüència temporal de la manera següent: “Amb els tocs de la dolçaina i el tabal convidaven a pujar al castell i a participar de la nostra particular nit de reis a la vesprada del dia 5 de gener. Des d'ací es veu la vall del riu Vinalopó. Enfront, comencem a veure baixar per la muntanya Bolón un cuc de llum format per les torxes dels nostres veïns d'Elda que també tenen arrelada aquesta tradició des de fa dècades. I els majors criden, ‘Ja venen, ja venen’ –referint-se al seguici dels reis).

A l'esplanada del castell el soroll de les calderes i paelles arrossegades per xiquets i xiquetes i el soroll dels caragols de mar, coincideixen amb el rodar de les primeres falles que s'encenen per part de la gent que ha pujat al castell. Els reis tenen que adonar-se del nostre afer ja que estem esperant-los, i és la nostra crida de llum i soroll perquè òbriga a Petrer la cavalcada de Reis.

Passat un temps, comencem a baixar tots junts per diversos carrers del poble fins a arribar a la zona del Derrocat per a continuar rodant les falles i fallons; l'olor a espart cremat impregna l'ambient i les espurnes giravolten la nit, mentre tots esperem l'arribada de ses majestats que portaran els presents als menuts i majors que s'hagen portat bé repetit una tradició esperada any rere any” (Navarro i Pérez, 2018).

f) Organització / dedicació / finançament

Com s'ha indicat anteriorment, elaborar les falles i rodar-les són actes realitzats individualment dins d'una tradició col·lectiva secular que celebra l'arribada dels Reis d'Orient a Petrer.

Amb tot, des de la Regidoria de Festes de l'Ajuntament de Petrer i des de la iniciativa particular de persones i col·lectius vinculats a les tradicions petrerines, es realitzen accions per a mantindre i promoure anualment les falles i que la participació activa siga notable.

g) Relació de béns o entorns d'interés vinculats

Les falles es roden en l'entorn del nucli històric tradicional, que té en el seu conjunt la categoria de bé de rellevància local (BRL) segons el Decret 62/2011, de 20 de maig, del Consell, pel qual es regula el procediment de declaració i el règim de protecció dels béns de rellevància local.

De la mateixa manera, la vesprada del dia 5 de gener, vinculada a les Falles de la Nit de Reis, comença a l'esplanada del castell de Petrer, catalogat com a bé d'interés cultural en la categoria de monument (anotació Ministeri R-I-51-0004811) i inclòs en la secció primera de l'Inventari general del patrimoni cultural valencià.

5. Interpretació i simbolismes

L'ús del foc ha tingut al llarg de la història de l'ésser humà una connotació pràctica i alhora màgica. Servia per a calfar-se, cuinar, il·luminar, protegir, divertir o tindre un ús ritual o religiós.

La tradició de rodar les falles i fer soroll amb calderes la nit de Reis s'emmarca dins del grup dels focs rituals i de festa, vinculats a una societat agrícola i artesanal que trobava en el dia 5 de gener una manera de materialitzar les il·lusions dels més menuts amb l'arribada dels Reis d'Orient, que portaven els seus regals. De la mateixa manera, materialitzaven el temor que si no s'havien portat bé al llarg de l'any, segurament no els deixarien cap regal. I per a evitar que els Reis passaren de llarg, empraven el foc i el soroll per a atraure'ls als nostres carrers, places i cases. Per això, si hi ha alguns trets simbòlics que representen l'arribada dels Reis d'Orient, aquests podrien ser la il·lusió i la innocència que

puede alcanzar hasta 1,5 m de altura. Con ella se confeccionan cordones, cuerda, alpargatas, capazos, alforjas, etc.

– *Falla*: antorcha de *avell* anudada con esparto crudo y finalizada con una cola trenada. Se encienden y se ruedan en la noche de Reyes.

– *Falló* (fallón): falla de grandes dimensiones.

– *Lligasses* (abrazaderas o ligazones): abrazaderas de esparto crudo o tierno que rodean el esparto seco y que van dándole la forma de falla.

– *Manoll d'avell* (manejo): cantidad de *avell* o esparto seco que coge en una mano y que mide la anchura de la falla.

– *Motxo*: extremo más ancho y opuesto al *rabo* por donde se enciende la falla.

– *Rabo*: extremo trenzado por donde se agarra la falla para rodarla.

– *Totxera* (tochera): mata de esparto muy abundante en las montañas del término de Petrer.

e) Desarrollo y secuencia temporal

Se ha indicado en el punto 3 la secuencia temporal.

A modo de crònica se podría describir la secuencia temporal de la siguiente manera: “Amb els tocs de la dolçaina i el tabal convidaven a pujar al castell i a participar de la nostra particular nit de reis a la vesprada del dia 5 de gener. Des d'ací es veu la vall del riu Vinalopó. Enfront, comencem a veure baixar per la muntanya Bolón un cuc de llum format per les torxes dels nostres veïns d'Elda que també tenen arrelada aquesta tradició des de fa dècades. I els majors criden, ‘Ja venen, ja venen’ –referint-se al seguici dels reis).

A l'esplanada del castell el soroll de les calderes i paelles arrossegades per xiquets i xiquetes i el soroll dels caragols de mar, coincideixen amb el rodar de les primeres falles que s'encenen per part de la gent que ha pujat al castell. Els reis tenen que adonar-se del nostre afer ja que estem esperant-los, i és la nostra crida de llum i soroll perquè òbriga a Petrer la cavalcada de Reis.

Passat un temps, comencem a baixar tots junts per diversos carrers del poble fins a arribar a la zona del Derrocat per a continuar rodant les falles i fallons; l'olor a espart cremat impregna l'ambient i les espurnes giravolten la nit, mentre tots esperem l'arribada de ses majestats que portaran els presents als menuts i majors que s'hagen portat bé repetit una tradició esperada any rere any” (Navarro i Pérez, 2018).

f) Organización / dedicación / financiación

Como se ha indicado anteriormente, la confección de las fallas y el hecho de rodarlas es un acto realizado individualmente dentro de una tradición colectiva secular que celebra la llegada de los Reyes Magos a Petrer.

Con todo, desde la Concejalía de Fiestas del Ayuntamiento de Petrer y desde la iniciativa particular de personas y colectivos vinculados a las tradiciones petrerenses, se realizan acciones para mantener y promover anualmente las fallas para que la participación activa sea notable.

g) Relación de bienes o entornos de interés vinculados

El rodar las fallas se desarrolla en el entorno del núcleo histórico tradicional, que tiene en su conjunto la categoría de bien de relevancia local (BRL) atendiendo al Decreto 62/2011, de 20 de mayo, del Consell, por el que se regula el procedimiento de declaración y el régimen de protección de los bienes de relevancia local.

Del mismo modo, la tarde del día 5 de enero vinculada a las Falles de la Nit de Reis comienza en la explanada del castillo de Petrer, catalogado como bien de interés cultural en la categoría de monumento (anotación Ministerio R-I-51-0004811) e incluido en la sección primera del Inventario general del patrimonio cultural valenciano.

5. Interpretación y simbolismos

El uso del fuego ha tenido a lo largo de la historia del ser humano una connotación práctica a la par que mágica. Servía para calentarse, cocinar, iluminar, proteger, divertir o tener un uso ritual o religioso.

La tradición de rodar las fallas y hacer ruido con calderas la noche de Reyes se enmarca dentro del grupo de los fuegos rituales y de fiesta, vinculada a una sociedad agrícola y artesanal que encontraba en el día 5 de enero una manera de materializar las ilusiones de los más pequeños con la llegada de los Reyes Magos de oriente que traían sus regalos. Del mismo modo, materializaban el temor de que si no se han portado bien a lo largo del año, seguramente no les dejarían ningún regalo. Y para evitar que los Reyes pasasen de largo, empleaban el fuego y el ruido para atraerlos a nuestras calles, plazas y casas. Por ello, si hay algunos rasgos simbólicos que representen la llegada de los Reyes Magos, esos podrían ser la ilusión

demostren les xiquetes i els xiquets petrerins davant d'aquest esdeveniment, sentiments que solen estendre's als adults.

6. *Percepció i implicació de la població i grau d'obertura als públics*

La població de Petrer cada any participa més activament en la tradició de rodar les falles, sobretot en els últims anys, ja que en les dècades anteriors, malgrat els esforços de grups particulars, associacions i la Regidoria de Festes, no s'acabava de trobar la fórmula per a divulgar i fer més extensa la participació en aquesta tradició. Potser ha sigut relegada per la cada vegada més espectacular cavalcada de Reis, que es va iniciar a la fi dels anys quaranta o començaments dels cinquanta, en la qual participen centenars de persones i que s'ha convertit en una nova tradició que, al costat de la il·luminació de carrers i places, i de la cavalcada del Patge Reial en els últims anys, ha esdevingut una part imprescindible de les festes nadalenes.

Les Falles, com s'ha exposat prèviament, són una tradició oberta a tot el veïnat i a les persones que ens visiten, ja que és un acte públic que es realitza pels carrers i espais oberts del centre històric. Per tant, qualsevol persona que haja elaborat o adquirit la seua falla pot participar activament, o bé participar com a espectadora mentre espera l'arribada de la cavalcada dels Reis d'Orient.

7. *Salvaguarda*

a) *Protecció administrativa*

L'Ajuntament de Petrer, a través de la Regidoria de Festes, és l'encarregat d'organitzar la cavalcada de Reis d'Orient, i per extensió les falles, encara que, com s'ha comentat anteriorment, pel fet de ser una festivitat popular voluntària, no hi ha una estructura administrativa o associativa que salvable aquesta tradició en concret.

b) *Agents i metodologia de transmissió*

La Regidoria de Festes de l'Ajuntament de Petrer és l'encarregada de coordinar la tradició de les falles dins de l'organització de les activitats programades per a celebrar les festes de Nadal i Reis.

Pel fet de ser una celebració anual, les falles s'anuncien amb temps, dins del programa de festejos, perquè les persones interessades puguen preparar-se per a realitzar artesanalment les seues falles i per a participar-hi d'una manera lliure i espontània, ja que no es requereix inscripció prèvia i es coneixen els llocs on rodar-les.

L'acció més important que realitza l'Ajuntament des de fa anys és l'organització de tallers d'elaboració de falles diversos dies de Nadal per a transmetre aquesta tradició als més menuts, en què se'n confeccionen unes 400, que sumades a les 150 falles i alguns *fallons* que realitza la família Navarro, més les que elaboren nombroses persones particulars, permeten il·luminar els carrers de Petrer esperant l'arribada dels Reis d'Orient.

c) *Altres accions de salvaguarda*

Els últims anys, des de l'Ajuntament s'han anunciat les activitats en els mitjans de comunicació. I des de la iniciativa particular s'han realitzat unes campanyes de divulgació aprofitant les xarxes socials, com és el cas de la pàgina de Facebook *Petrer: recuperant tradicions*, on s'animava a tota la població a participar-hi públicament penjant una fotografia amb l'adhesió a la campanya amb el lema "Jo també rode la falla". També es van publicar diversos vídeos de producció pròpia, a manera de tutorial, de com s'ha de fer i s'ha de rodar la falla, que ràpidament van aconseguir les 5.000 visites cadascun.

I es va fer la Cridà als Reis o la crida per a pujar a l'esplanada del castell la vesprada del dia 5 de gener, i des d'allí, com s'ha indicat, festejar l'arribada dels Reis d'Orient a la manera tradicional, rodant les falles, fent soroll arrossegant paelles i olles, i amb el so del caragol de mar.

Una delegació de l'Ajuntament de Petrer formada per Vicent Navarro, investigador de les tradicions de Petrer; Mari Carmen Rico, cronista oficial i arxivera de Petrer, i Fernando E. Tendero, director del Museo Dámaso Navarro, van participar en el II Simposi de Focs Festius a la Mediterrània, celebrat a Reus el maig de 2017, presentant la comunicació "Marcant el camí als Reis Mags. Les falles de Petrer (Alacant)" en un fòrum internacional d'experts.

d) *Identificació de riscos i diagnòstic*

El risc present que tenen les Falles de la Nit de Reis és que, a pesar de ser una tradició secular que s'ha celebrat habitualment el dia 5 de

y la inocencia que demuestran las niñas y los niños petrerenses ante este evento, sentimientos que suelen extenderse a los adultos.

6. *Percepción e implicación de la población y grado de apertura a los públicos*

La población de Petrer cada año va participando más activamente en la tradición de rodar las fallas, sobre todo en los últimos años, ya que en las décadas anteriores, a pesar de los esfuerzos de grupos particulares, asociaciones y la Concejalía de Fiestas, no se terminaba de encontrar la fórmula para divulgar y hacer más extensa la participación en esta tradición. Tal vez, se ha visto relegada por la cada vez más espectacular cabalgata de Reyes, que se inició a finales de los años cuarenta o comienzos de los cincuenta, en la que participan centenares de personas y que se ha convertido en una nueva tradición, siendo junto a la iluminación de las calles y plazas, y a la cabalgata del Paje Real en los últimos años, una parte imprescindible de las fiestas navideñas.

Las Falles, como se viene exponiendo en las páginas previas, es una tradición abierta a todo el vecindario y a las personas que nos visitan, ya que es un acto público que se realiza por las calles y espacios abiertos del centro histórico. Por tanto, cualquier persona que haya confeccionado o adquirido su falla puede participar activamente, o bien participar como espectador mientras espera la llegada de la cabalgata de los Reyes Magos.

7. *Salvaguarda*

a) *Protección administrativa*

El Ayuntamiento de Petrer, a través de la Concejalía de Fiestas, es el encargado de organizar la cabalgata de Reyes Magos, y por extensión las fallas, aunque como se ha comentado anteriormente, al ser una festividad popular voluntaria, no hay una estructura administrativa o asociativa que salvable esta tradición en concreto.

b) *Agentes y metodología de transmisión*

La Concejalía de Fiestas del Ayuntamiento de Petrer es la encargada de coordinar la tradición de las fallas dentro de la organización de las actividades programadas para celebrar las fiestas de Navidades y Reyes.

Al ser una celebración anual con la suficiente antelación, dentro del programa de festejos, se anuncian las fallas para que las personas interesadas puedan prepararse para realizar artesanalmente sus fallas y para participar de un modo libre y espontáneo en las mismas, ya que no se requiere inscripción previa y ya se conocen los lugares donde rodarlas.

La acción más importante que realiza el Ayuntamiento desde hace años es la organización de talleres de elaboración de fallas varios días de las Navidades para transmitir esta tradición a los más pequeños confeccionando unes 400, que sumadas a las 150 fallas y algunos *fallons* que realiza la familia Navarro, más las que realizan numerosas personas particulares, permiten iluminar las calles de Petrer esperando la llegada de los Reyes Magos.

c) *Otras acciones de salvaguarda*

En los últimos años, desde el Ayuntamiento se han anunciado las actividades en los medios de comunicación. Y desde la iniciativa particular se han realizado unes campanyes de divulgació aprofitant les xarxes socials, com és el cas de la pàgina de Facebook *Petrer: recuperant tradicions*, donde se animaba a toda la población a participar públicamente colgando una fotografía con la adhesión a la campaña con el lema "Jo també rode la falla". También se publicaron por diversos vídeos de producción propia, a modo de tutorial de cómo hacer y cómo rodar la falla, que rápidamente alcanzaron las 5.000 visitas cada uno.

Y se hizo la Cridà als Reis o el llamamiento para subir a la explanada del castillo en la tarde del día 5 de enero y desde allí, como se ha indicado, festejar la llegada de los Reyes Magos al modo tradicional, rodando las fallas, haciendo ruido arrastrando las sartenes y ollas, y con el sonido de la caracola marina.

Una delegación del Ayuntamiento de Petrer formada por Vicent Navarro, investigador de las tradiciones de Petrer, Mari Carmen Rico, cronista oficial y archivera de Petrer, y Fernando E. Tendero, director del Museo Dámaso Navarro, participaron en el II Simposio de Fuegos Festivos en el Mediterráneo, celebrado en Reus en mayo de 2017, presentando la comunicación "Marcant el camí als Reis Mags. Les falles de Petrer (Alacant)" en un foro internacional de expertos.

d) *Identificación de riesgos y diagnóstico*

El riesgo presente que tienen las Falles de la Nit de Reis es que, a pesar de que es una tradición secular que se ha celebrado habitualmente



gener, no ha tingut un seguiment multitudinari en la població malgrat els tallers organitzats per l'Ajuntament i les accions de divulgació dutes a terme per associacions i particulars, la qual cosa podria comportar, a poc a poc, que desapareguera per falta d'arrelament i participació per diversos motius com ara la falta d'un relleu generacional a l'hora del coneixement artesanal de l'elaboració de les falles i el canvi de la societat en la qual s'imposen els costums més globalistes i tecnològiques, entre altres.

Malgrat això, com s'ha comprovat en els últims anys, si es fa campanya de promoció i sensibilització de la tradició, és possible mantindre-la i augmentar la participació perquè tota la societat local i forana pugua conèixer-la i ser part de la història de Petrer.

e) Objectius, estratègies i accions proposats per a la salvaguarda

Els objectius i les estratègies proposades per a la salvaguarda de les Falles de Petrer com a bé immaterial de rellevància local les va plantejar en el seu moment l'investigador Vicent Navarro i es concreten en les mesures següents:

– Fomentar i augmentar els tallers de falles per als infants, i també per als majors, així com incentivar la confecció de rastres de calderes i, en la mesura de les possibilitats, conèixer el toc dels caragols de mar.

– Incloure en les escoles el tema de la recuperació d'aquesta tradició amb una setmana o quinzena d'activitats relacionades amb el tema de les falles i els focs festius per a conèixer la seua base històrica, etnològica, cultural i lúdica.

– Promoure la creació d'un grup de treball integrat per l'Ajuntament, associacions i persones interessades a participar en la tradició de les falles per a organitzar-les

– Organitzar trobades amb les poblacions que també mantenen la tradició dels focs festius com Onil o Xixona, entre altres, per a promoure accions conjuntes.

– Potenciar la presència de la tradició en les xarxes socials i els mitjans de comunicació.

– Fomentar la investigació i la documentació de testimonis passats amb criteris científics.

8. Valoració i justificació de la declaració

Les tradicions són part del patrimoni, de la cultura i de la història de Petrer, i han conformat la idiosincràsia de la nostra vila. És la nostra labor reforçar-les i donar-los els mitjans necessaris perquè se'n prenga coneixement i difusió per a evitar que es diluïsquen en el temps, i perquè hi participe bona part de la població, en reconèixer els senyals d'identitat de Petrer.

Des de l'últim terç del segle XX, col·lectius i persones implicades en el manteniment de les tradicions i la Regidoria de Festes han treballat per a la recuperació de la festa de la nit de Reis més tradicional. Així, el Taller de Falles és una activitat fixa que es realitza per Nadal.

També cal agrair la generositat de persones com Vicent Navarro "Penyetes", Armando Guerra, Vicent Navarro "Dele" i moltes més d'anònimes que han transmès el seu saber fins als nostres dies, evitant que aquesta tradició es perda enfront de les noves modes que comporta una societat globalitzada i aconseguint que siga considerada com un element identitari.

De la mateixa manera, ha sigut fonamental la labor d'investigació i recuperació realitzada des de fa dècades per Vicent Navarro i Tomàs "Dele", per a valorar en la seua justa mesura la importància que tenen les Falles de la Nit de Reis de Petrer, així com la resta de les nostres tradicions. Compartint les reflexions de Vicent Navarro, la salvaguarda de les tradicions de Petrer és responsabilitat dels veïns i veïnes de Petrer, i hem de treballar per a considerar les rodes de foc de les falles, el soroll de les paelles i cassoles, i el so dels caragols de mar com a part imprescindible, igual que la cavalcada de Reis, que ja forma part del patrimoni festiu nadalenc (2016).

L'èxit d'aquesta acció serà saber combinar la part tradicional de les falles, verdader patrimoni immaterial heretat dels nostres majors, amb la cavalcada festiva i lúdica que es programa des de l'Ajuntament, perquè les dues tenen la seua importància.

És per això que la tradició de rodar les falles la nit de Reis compta amb prou raons per a sol·licitar a la Conselleria d'Educació, Cultura i Esport la seua declaració com a bé immaterial de rellevància local.

el día 5 de enero, no ha tenido un seguimiento multitudinario en la población a pesar de los talleres organizados por el Ayuntamiento y las acciones de divulgación llevadas a cabo por asociaciones y particulares, lo que podría conllevar, poco a poco, a su desaparición por falta de arraigo y participación por varios motivos como son la falta de un relevo generacional a la hora del conocimiento artesanal de cómo confeccionar las fallas; el cambio de la sociedad en la que se imponen las costumbres más globalistas y tecnológicas, entre otros.

A pesar de ello, como se ha comprobado en los últimos años, si se hace campaña de promoción y sensibilización de la tradición, es posible mantenerla y aumentar la participación para que toda la sociedad local y foránea pueda conocerla y ser parte de la historia de Petrer.

e) Objetivos, estrategias y acciones propuestas para la salvaguarda

Los objetivos y estrategias propuestas para la salvaguarda de las Falles de Petrer como bien inmaterial de relevancia local las planteó en su día por el investigador Vicent Navarro y se concretan en las medidas siguientes:

– Fomentar y aumentar los talleres de fallas para los pequeños, y también para los mayores, así como incentivar la confección de rastras de calderas y, en la medida de las posibilidades, conocer el toque de las caracolas marinas.

– Incluir en las escuelas el tema de la recuperación de esta tradición con una semana o quincena de actividades relacionadas con el tema de las fallas y los fuegos festivos para conocer su base histórica, etnológica, cultural y lúdica.

– Promover la creación de un grupo de trabajo integrado por el Ayuntamiento, asociaciones y personas interesadas en participar en la tradición de las fallas para organizarlas

– Organizar encuentros con las poblaciones que también mantienen la tradición de los fuegos festivos como Onil o Jijona, entre otras, para promover acciones conjuntas.

– Potenciar la presencia de la tradición en las redes sociales y los medios de comunicación.

– Fomentar la investigación y la documentación de testimonios pasados con criterios científicos.

8. Valoración y justificación de la declaración

Las tradiciones son parte del patrimonio, la cultura y la historia de Petrer, y han conformato la idiosincrasia de nuestra villa. Es nuestra labor la de reforzarlas y darles los medios necesarios para su conocimiento y difusión para evitar que se diluyan en el tiempo y sean participadas por buena parte de la población, al reconocer en las mismas las señas de identidad de Petrer.

Desde el último tercio del siglo XX, colectivos y personas implicadas en el mantenimiento de las tradiciones y la Concejalía de Fiestas han trabajado para la recuperación de la fiesta de la noche de Reyes más tradicional. Así, el Taller de Fallas es una actividad fija que se realiza en Navidad.

También hay que agradecer la generosidad de personas como Vicent Navarro "Penyetes", Armando Guerra, Vicent Navarro "Dele" y muchas más anónimas que han transmitido su saber hasta nuestros días, evitando que esta tradición se pierda ante las nuevas modas que conlleva una sociedad globalizada y sea considerada como un elemento identitario.

Del mismo modo ha sido fundamental la labor de investigación y recuperación realizada desde hace décadas por Vicent Navarro i Tomàs "Dele", para valorar en su justa medida la importancia que tienen las Falles de la Nit de Reis de Petrer así como el resto de nuestras tradiciones. Compartiendo las reflexiones de Vicent Navarro, la salvaguarda de las tradiciones de Petrer son responsabilidad de los vecinos y vecinas de Petrer, y debemos de trabajar por considerar las ruedas de fuego de las fallas, el ruido de las sartenes y cacerolas, y el sonido de las caracolas, como parte imprescindible, al igual que la cabalgata de Reyes que ya forma parte del patrimonio festivo navideño (2016).

El éxito de esta acción será saber combinar la parte tradicional de las fallas, verdadero patrimonio inmaterial heredado de nuestros mayores, con la cabalgata festiva y lúdica que se programa desde el Ayuntamiento, porque las dos tienen su importancia.

Es por ello que la tradición de rodar las falles de la noche de Reyes cuenta con suficientes razones como para solicitar a la Conselleria de Educación, Cultura y Deporte su declaración como bien inmaterial de relevancia local.